

VILNIAUS KOOPERACIJOS KOLEGIJA
KAUNO SKYRIUS

MIKROEKONOMIKOS DALYKAS
TEMA: ĮMONĖ IR JOS IŠLAIDOS
MOKOMOJI PRIEMONĖ

Parengė dėstytoja
Danutė Juškevičienė

Kaunas 2002

TURINYS

1. Ekonominė ir buhalterinė kaštų samprata. Alternatyvieji kaštai ir pelnas.
2. Privatūs ir visuomeniniai kaštai.
3. Trumpas ir ilgas laikotarpis verslo įmonės veikloje.
4. Kaštai trumpu laikotarpiu.
5. Ribiniai kaštai.
6. Trumpo laikotarpio gamybos funkcija.
7. Trumpo laikotarpio gamybos rezultatai.
8. Mažėjančio rezultatyvumo dėsnis.
9. Ilgo laikotarpio kaštai. Ekonomija dėl gamybos mastų.
10. Pratybos: pastovios, kintamos, vidutinės, ribinės išlaidos. Įmonės pajamos ir pelnas.
11. Kontroliniai klausimai ir savarankiško darbo užduotys.

TEMA: ĮMONĖ IR JOS IŠLAIDOS

Temos studijų tikslai:

1. Suprasti įmonės veiklos pagrindą: pajamas ir išlaidas.
2. Žinoti verslo įmonių išlaidų esmę ir turinį.
3. Suprasti buhalterinio ir ekonominio kaštų vertinimo skirtumus, buhalterinio ir ekonominio pelno skirtumų.
4. Mokėti priimti sprendimus, įvertinus verslo kaštų kitimo tendencijas.

Uždaviniai:

1. Paaiškinti verslo išlaidų esmę ir turinį.
2. Apibūdinti buhalterinio ir ekonominio kaštų bei pelno vertinimo skirtumus.
3. Apibūdinti verslo įmonės veiklos trumpo ir ilgo periodo skirtumus ir verslo išlaidų skirtumus šiais periodais.
4. Paaiškinti bendrųjų ir vidutinių kaštų, bendrojo, vidutinio ir ribinio produkto grafikus.
5. Mokėti skaičiuoti bendruosius, vidutinius, ribinius verslo kaštus, įmonės pajamas ir pelną.
6. Priimti sprendimus apie gamybos apimtys plėtimo galimybes, įvertinus verslo vidutines ir ribines išlaidas bei pajamas ir pelną.

Ekonominė ir buhalterinė kaštų samprata.

Alternatyvieji kaštai ir pelnas.

Verslo įmonė ir jos kaštai yra svarbus mikroekonomikos analizės objektas. Nepriklausomai nuo verslo organizavimo formos, nuo gaminamų prekių pasiūlos elastingumo ir kitų veiksnių, įmonės savininkui prekę gaminti bus ekonomiškai naudinga tik tada, kai už visą produkciją jis gaus pajamas, kurios galės jam kompensuoti tos prekės gamybos kaštus.

Pirmiausia verslo kaštai suprantami kaip verslo išlaidos. Svarbus verslo kaštų grupavimas į gamybos ir realizavimo kaštus. Šioje temoje bus kalbama tik apie gamybos kaštus, kuriuos sudaro verslo išlaidos, susijusios su gamybos proceso organizavimu ir vykdymu.

Gamybos kaštai susidaro visose verslo rūšyse: apdirbamojoje ir gamybinėje pramonėje, žemės ūkyje, visuose versluose teikiančiuose paslaugas. Gamintojai – verslininkai turi galimybę pasirinkti. Pirmiausia jie renkasi prekių gaminimo ar paslaugų teikimo būdą, t. y. verslo įmonė apsisprendžia, kokį pasirinks gamybos veiksnių derinį, kokius konkrečius pajėgumus, kokias medžiagas naudos gamybos procese, kiek ir kokios kvalifikacijos darbuotojų samdys. Gamyboje vienus išteklius galima pakeisti kitais. Pvz., ūkininkas, auginantis javus gali naudoti mažiau žemės ir daugiau trąšų, bet lygiai tą patį derlių gali gauti naudodamas mažiau trąšų tačiau apsėdamas didesnę dirbamos žemės plotą. Arba pramoninėje gamyboje galima naudoti automatizuotą surinkimo liniją ir samdyti mažiau darbuotojų, bet lygiai taip pat galimas ir atvirkštinis variantas. Tai yra skirtingi verslo sprendimai ir jie skiriasi vienas nuo kito reikalingų kaštų apimtimis. Todėl **kaštai** – tai panaudoti ištekliai tam tikram verslo sprendimui įgyvendinti.

Jeigu verslininkas imasi pramoninio verslo pirmiausia nuomojasi arba perka žemės sklypą, turi pasistatyti gamyklą, sumontuoti įrenginius, šildymą, apšvietimą, pasisamdyti įvairių specialybių darbuotojų, privalo nusipirkti reikalingų žaliavų, medžiagų, apsirūpinti energija. Už visa tai verslininkas turi mokėti, ir dažniausiai ankščiau, negu jo produkcija bus paruošta parduoti rinkai. Visos šios išlaidos sudaro gamybos kaštus. Tai reiškia, kad produktų gamybos kaštai apima žaliavų, energijos, darbo užmokesčio išlaidas, įmonės įrenginių naudojimą, nusidėvėjimą bei įmonės pastatų nuomą (arba pirkimą), apšvietimą bei šildymą. Į gamybos kaštus pereina tik ta dalis naudojamo pagrindinio kapitalo, kuri susidėvi gamyboje. Pvz., verslo įmonė įsigijo audimo staklių už 600 tūkst. litų, kurių vertė po vienerių metų naudojimo sumažėjo 200 tūkst. litų. Į gamybos kaštus per šį laikotarpį bus įskaičiuota tik ši audimo staklių vertės dalis, t. y. 200 tūkst. litų. Kaštų sąvoka pirmiausia siejama su verslo įmonės piniginėmis išlaidomis gamybos ištekliams pirkti. Tokie kaštai vadinami **eksplicitiniais** arba **aiškiais kaštais**. Tokius kaštus pirmiausia skaičiuoja buhalterinės apskaitos darbuotojai. Tačiau ekonominis ir buhalterinis kaštų vertinimas nesutampa. Buhalterinė

apskaita labai tiksliai apskaičiuoja sunaudotus gamybos išteklius remiantis finansinės apskaitos dokumentais – važtaraščiais, pirkimo orderiais ir kitais apskaitos dokumentais. Tokia kaštų apskaita reikalinga gamybos išteklių finansinei kontrolei, kuri parodo, kiek ir kokių išlaidų yra įvairiose gamybos stadijose, pradedant išteklių atsargomis ir baigiant gatavą produkcija. Buhalterinės apskaitos kaštai neparodo gamybos išteklių naudojimo efektyvumo. Pavyzdžiui, jeigu žinome, kad dėžei bulvių traškučių pagaminti sunaudojama 50 Lt, tai mes dar negalime iš to susidaryti vaizdo, kaip naudojami gamybos ištekliai. Reikalinga papildoma kaštų analizė. Reikia išanalizuoti prastovas, broko nuostolius ir t.t. Bet ir to dar mažai.¹

Ekonomistai ir vadybininkai naudoja vadinamuosius **galimus ar numanomus kaštus**. Tai nepanaudotų galimybių kaštai, kurie neatspindi buhalterinėje apskaitoje. Galimi kaštai – tai alternatyviniai panaudojimo atvejai, kur tokios išlaidos duotų didžiausią efektą. Pvz., jūs turite namą, kuris kainuoja 200 tūkst. Lt, ir nutarėte jo pirmame aukšte įrengti parduotuvę, panaudodami tam reikalui pusę namo ploto. Tarkime, kad jūsų pastangos turėti parduotuvę atlygintos 20 tūkst. Lt per metus. Kas būtų, jeigu išnuomotumėte patalpas, reikalaudami 5% metinės nuomos? Gautumėte 10 tūkst. Lt per metus. Jeigu parduotumėte savo paslaugas firmai, per metus gautumėte 20 tūkst. Lt. Palyginkite 20 tūkst.Lt su 30 tūkst. Lt. Taigi gautumėte 10 tūkst. Lt daugiau. Tie 10 tūkst. Lt sudaro praradimų kainą, kurią galėtumėte gauti nuomodami pirmą aukštą ir parsisamdydami firmai. Tiesa, kai kas mano, kad tie papildomi praradimai arba neišnaudotos galimybės kompensuojami laisvės, nepriklausomybės kaina. Čia yra dalis tiesos, bet kiekvienam aišku, kad gauti 30 tūkst. Lt yra geriau nei 20 tūkst. Lt.¹

Todėl realūs kaštai versle matuojami ne tiesiog išlaidomis, bet ir atsižvelgiant į prarastą naudą, palyginus pasirinktą resursų naudojimo alternatyvą su atmesta. Tokie kaštai vadinami **alternatyviaisiais** kaštais ir jie suprantami ne kaip pinigų suma, sumokėta už sunaudotus gamybos veiksnius, bet ir kaip prarastos pajamos, nepanaudojus gamybos veiksnio kitu, geriausiu būdu. Pvz., studentas, pasirinkdamas studijas, skaičiuoja ne tik pinigines išlaidas, kurios neišvengiamos mokymosi metu, bet ir prarastus pinigus už atlyginimą, kurį jis gautų vietoj studijų pasirinkęs darbą. Sakykime studento išsilavinimo įsigijimo išlaidos (mokestis už mokslą, pinigai knygoms ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti, gyvenimo bendrabutyje išlaidos) per metus sudarys 4 tūkst. litų, arba 12 tūkst. litų per 3 metus. Kitoks šių pinigų naudojimas, atsisakius mokymosi, sudarytų jų alternatyviusius kaštus.

Pinigus, kuriuos studentas, pasirinkęs mokslus, galėtų užsidirbti per studijų metus, ekonomistai apibūdina kaip atsisakytąsias pajamas. Atsisakytosios pajamos sudaro kitą, labai svarbią lavinimosi kaštų dalį. Pvz., atsisakytosios pajamos sudarys 5 tūkst. litų per metus, arba 15

¹ Lydeka Z., Drilingas B. Firmos ekonomikos pagrindai. V. 2001, p.121.

tūkst. litų per 3 metus. Taigi studento mokymosi alternatyvieji kaštai yra prekės ir paslaugos, sudarančios išsilavinimo piniginius kaštus, bei atsisakytųjų pinigų vertė. Šiuo atveju 27 tūkst. Lt (12 tūkst. Lt + 15 tūkst. Lt).

Todėl į gamybos alternatyviuosius kaštus verslininkas, turintis savo kapitalą, įmonės pastatus ir pats vadovaudamas verslui, įtraukus ne tik minėtus buhalterinius kaštus, bet ir negautas pajamas, kurios jam tektų:

- kaip atlyginimas už darbą, parsisamdžius kitoje verslo įmonėje;
- kaip pajamos už išnuomotą žemę ir įrenginius kitam verslininkui;
- kaip palūkanos, investavus lėšas bei santaupas į alternatyvų verslą.

Ekonominių ir buhalterinių kaštų skirtumus galima analizuoti pagal pavyzdį, pateiktą lentelėje:

1 lentelė

Kaštų ir pajamų įvertinimas (tūkst. Lt).²

Buhalteriniu požiūriu		Ekonominiu požiūriu	
Bendrosios pajamos	100	Bendrosios pajamos	100
Buhalteriniai kaštai (aiškūs kaštai):	20	Aiškūs kaštai :	20
Darbas	4	Darbas	4
Įrenginių nuoma	10	Įrenginių nuoma	10
Žaliavos	6	Žaliavos	6
		Numanomieji kaštai:	50
		Verslininko atlyginimas	12
		Palūkanos	18
		Renta	20
		Ekonominiai kaštai	70
Buhalterinis pelnas	80	Ekonominis pelnas	30

Iš lentelės duomenų matyti, kad buhalteriniu požiūriu verslas yra pelningas. Gaudamas 100 tūkst. litų pajamų ir išleisdamas 20 tūkst. litų, verslininkas gauna 80 tūkst. litų buhalterinį pelną. **Buhalterinis pelnas** yra bendrųjų pajamų ir buhalterinių (eksplicitinių arba aiškių) kaštų skirtumas.

Aiškūs kaštai kartu yra ir alternatyvieji kaštai. Mūsų pvz., 10 tūkst. litų yra nuomos kaina už naudojimąsi įrenginiais. Jeigu verslininkas jais nesinaudotų, tai jie būtų išnuomoti kokiam nors kitam verslininkui. Pasirinkto įrenginių panaudojimo alternatyvieji kaštai yra šio veiksnio paslaugų

² Mikroekonomika. Red. Snieška V. ir Startienė G. K., "Technologija", 2000 p.137.

vertė, esanti geriausiam jo panaudojimo variantui iš visų galimų. Darbo kaina mūsų pavyzdyje yra 4 tūkst. Lt. Tai samdomo darbuotojo darbo užmokestis, kurį jis galėtų užsidirbti alternatyviame darbe.

Tačiau verslininkas, be įgytų rinkoje išteklių, naudoja savo darbą, nuosavą piniginių kapitalą, nuosavą namą. Nuosavi ištekliai taip pat gali turėti panaudojimo alternatyvą. Šie ištekliai, panaudoti kitur, verslininkui atneštų pajamų, todėl į juos reikia atsižvelgti. Jie įvertinami didžiausia kaina, už kurią nuosavi ištekliai galėjo būti panaudoti. Tai numatomieji (implicitiniai) kaštai.

Numatomieji kaštai – tai nuosavų gamybos išteklių naudojimo kaštai, matuojami pajamomis (nauda), kurias galima būtų gauti kitu, geriausiu, būdu. Mūsų pavyzdyje verslininkas galėtų samdytis kitoje įmonėje ir gauti 12 tūkst. Lt, paskolinęs savo kapitalą, galėtų gauti 18 tūkst. Lt, išnuomavęs patalpas galėtų už tai gauti 20 tūkst. Lt. Vadinasi šie numatomi kaštai taip pat yra alternatyvieji kaštai.

Todėl visi lentelėje parodyti alternatyvieji kaštai apima ne tik aiškius kaštus, vadinamus **eksplicitiniais**, bet ir spėjamus, numatomus kaštus, vadinamus **implicitiniais**. Bendra šių kaštų suma vadinama ekonominiais kaštais.

Vertinant kaštus ekonominiu aspektu, pelno apimtis sumažėja iki 30 tūkst. Lt. Tai ekonominis pelnas.

Todėl skirtingai vertinant kaštus pelnas neišvengiamai apibūdinamas taip pat dvejopai.

Buhalterinis pelnas įvertina tik eksplicitinius kaštus ir ignoruoja alternatyvuosius nuosavų išteklių kaštus. Savininkas, skaičiuodamas visus kaštus (aiškius ir neaiškius), nori, kad jam būtų normaliai atlyginta. Iš lentelėje pateikto pavyzdžio matyti, jog normalusis pelnas yra minimaliosios pajamos, būtinos tam, kad verslininkas dirbtų tam tikroje įmonėje. Jos lygios 12 tūkst. Lt. Verslininko gaunamas normalusis pelnas už verslo funkcijų vykdymą yra dalis implicitinių kaštų. Jei gautų pajamų dydis yra per mažas, kad garantuotų normalias pajamas už tame versle naudojamus gamybos išteklius (palyginti su pajamomis, gaunamomis kituose vienodai rizikinguose versluose), tuomet firmos išteklius racionalu panaudoti kitame, pelningesniame versle. Jei gautas pelnas viršija normalųjį pelną, tai šis skirtumas vadinamas ekonominiu pelnu arba antpelniu.

Ekonominis pelnas – tai lėšos, kurios lieka atstačius iš bendrųjų pajamų visus kaštus – eksplicitinius ir implicitinius.

Privatūs ir visuomeniniai kaštai

Verslo įmonė, atsižvelgdama į alternatyvų išteklių panaudojimą, įvertina sąnaudas. Tai yra tos įmonės **privatūs** kaštai. Kartu su tuo kiekviena verslo įmonė veikia sąveikoje su aplinka ir visuomene. Todėl įmonės veiklos pasekmės jaučiamos ir platesnėje aplinkoje, kurios įmonė pati nekontroliuoja. Tos pasekmės vadinamos išoriniais įmonės veiklos efektais ir gali būti tiek palankios, tiek nepalankios visuomenei. Todėl realūs bet kokio produkto gamybos kaštai apima ne tik įmonės kaštus, bet ir tuos neigiamus išorinius veiksnius kuriuos apmoka visuomenė ir kurie vadinami **visuomeniniai** kaštais. Pvz., gamtos užterštumas yra įmonių veiklos pasekmė. Visuomenė turi skirti dideles išlaidas gamtos apsaugai ir tai bus visuomeniniai kaštai. Nors šie kaštai pinigine forma sunkiai išreiškiami, žmonės juos apmoka. Todėl visuomeniniai kaštai yra žymiai didesni už verslo įmonių privačių kaštų sumą. Visuomenė turi turėti lėšas, kad garantuotų žmonių darbingumą, sveikatą, apsaugotų nuo tų kenksmingų padarinių, kurie atsiranda dėl verslo įmonių veiklos.

Trumpas ir ilgas laikotarpis verslo įmonės veikloje

Tikslinga įmonės veiklą sieti su laiku. Vienus sprendimus galima įgyvendinti greičiau, kitiems reikia daugiau laiko. Verslo įmonės kaštų apskaita ir analizė skirtingais laikotarpiais taip pat skirsis. Todėl verslo įmonės veikloje skiriamas **TRUMPAS** ir **ILGAS** laikotarpis.

Trumpasis laikotarpis – tai toks laiko tarpas, kuriuo pasitelktieji gamybos veiksniai (arba ištekliai) maždaug yra pastovūs, ir firma nekeičia savo technologijos pajėgumų. Trumpuoju laikotarpiu verslo įmonės sprendimai yra apriboti jos turimais gamybiniais pajėgumais. Pvz., per trumpą laikotarpį negalima užsisakyti sumontuoti ir paleisti naujus įrenginius, pastatyti naujas gamyklas. Veiksniai, keičiami šiuo laikotarpiu vadinami kintamaisiais. Trumpuoju laikotarpiu daromi sprendimai, kaip esamomis sąlygomis geriau panaudoti realųjį firmos kapitalą. Šis laikotarpis skirtingas įvairioms firmoms. Žaliavų kiekis, darbo kiekis gali būti pakeisti greitai – per vieną ar kelias dienas, o kapitalo pakeitimas,ėjimas į šaką arba išėjimas iš jos reikalauja ilgesnio laiko.

Tie veiksniai, kurie trumpuoju laikotarpiu negali būti keičiami vadinami pastoviais.

Ilgasis laikotarpis – tai toks laiko tarpas, per kurį firma sugeba pakeisti naudojamus pagrindinius gamybos veiksnius, pirmiausia kapitalo ir gamtinių išteklių (žemės) apimtį. Tai laikotarpis, pakankamas pakeisti visus gamybos veiksnius, firmoms įeiti į šaką arba palikti ją. Šiuo atveju nėra pastovių gamybos veiksnų, visi veiksniai yra kintamieji. Šitokiam laikotarpiui

numatomi sprendimai dėl firmos gamybos plėtimo, perėjimo ir įsikūrimo naujoje šakoje, gamybos modernizavimo. Todėl ilguoju laikotarpiu verslo įmonė turi didesnę pasirinkimą. Ji produkciją gali gaminti intensyvindama kapitalo naudojimą, t.y. naudodama daugiau įrenginių ir mažiau darbininkų, arba intensyvindama darbo veiksnio pasitelkimą, t.y. samdydama daug darbininkų ir naudodama mažai įrenginių. Ilguoju laikotarpiu kaštai nėra fiksuoti, ir gamintojas gali keisti naudojamų išteklių kiekį.

Tačiau kalendorine prasme ilgo ir trumpo laikotarpio trukmė nėra apibrėžta. Vienu atveju metai gali būti laikomi trumpuoju laikotarpiu, o kitu - ilguoju. Skirtingose verslo šakose trumpas ir ilgas laikotarpis skirsis. Todėl **trumpasis laikotarpis** yra abstraktus laiko tarpas, per kurį kai kurie gamybos ištekliai yra pastovūs (pavyzdžiui, įmonės dydis), o produkcijos apimtis kinta tik keičiant sunaudotų kintamųjų gamybos išteklių kiekį (pavyzdžiui, žaliavų, darbo). Todėl šiuo laikotarpiu firma sprendimais gali keisti gamybos apimtį, o kartu ir nuo gamybos produkcijos apimties priklausančių kintamųjų gamybos veiksmų kiekį. Per bet kokią trumpąją laikotarpį nebeįmanoma pakeisti pagrindinio kapitalo kiekio.

Ilgasis laikotarpis yra abstraktus, gana ilgas laikas, kad pasikeistų visi gamybos ištekliai, nekeičiant technologijos arba gamybos metodo. Taigi firmos pagrindinių gamybos priemonių dydis, nustatytas trumpuoju laikotarpiu, gali būti pakeistas, numatant išplėsti ūkinę veiklą.

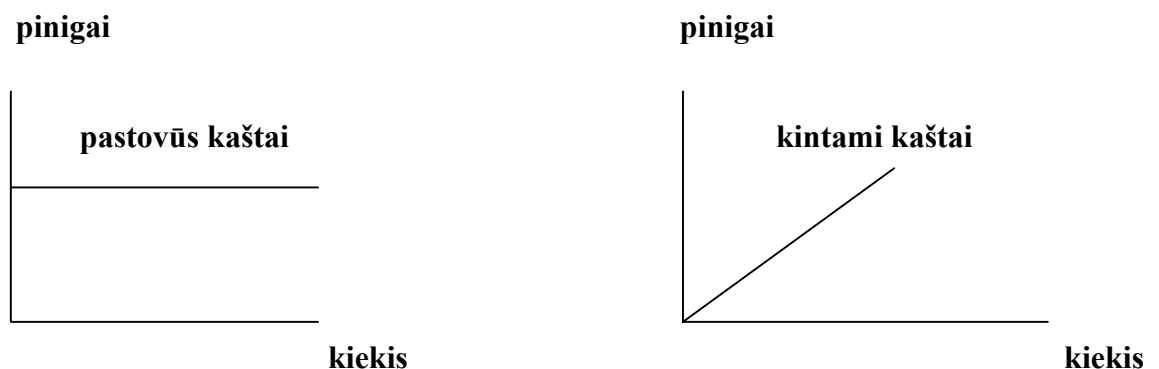
Kaštai trumpu laikotarpiu

Per trumpą laikotarpį produkcijos gamybos apimtį įmonėje galima padidinti, naudojant didesnę kintamųjų veiksmų, t. y. didinant darbo, žaliavų, atsarginių dalių ir kitų kintamųjų gamybos veiksmų apimtį. Kai kurie veiksniai (pastatai ir įrenginiai) trumpu laikotarpiu yra pastovūs. Todėl įmonės verslo kaštai trumpuoju laikotarpiu skiriami į pastovus (fiksuotus) ir kintamus kaštus. Verslo kaštų skirstymas į pastovius ir kintamus parodo verslo išlaidų ryšį su gamybos apimtimi.

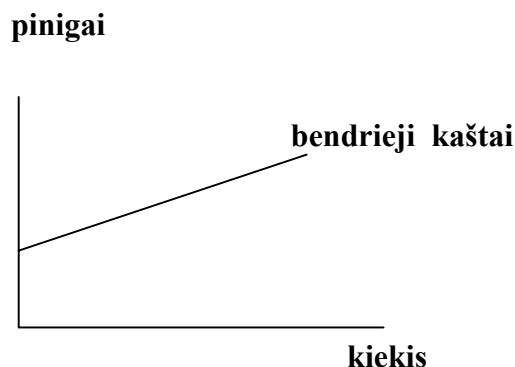
Pastovūs (fiksuoti) kaštai (PK) yra tokie, kurie išlieka nepakitę, keičiantis gamybos apimčiai. Tokioms išlaidoms verslo įmonėje priskiriama valdymo darbuotojų darbo užmokestis, turto mokesčiai, palūkanos už kreditą, amortizacija, nuomos mokesčiai, dalinio kapitalo vertė, draudimo įmokos ir kt. Jie nepriklauso nuo pagamintos produkcijos kiekio. Jie gali susidaryti netgi tada, kai nepagaminamas nė vienas produkto vienetas. Pvz., produkcijos negaminanti firma vis tiek privalo mokėti palūkanas už lėšas, kurias ji pasiskolino įrengimams pirkti ar pastatams statyti. Įmonės bei įrengimai dėvisi ir tada, kai jie nenaudojami. Vadinasi, firma privalo padengti įrengimų nusidėvėjimą, darydama amortizacinius atskaitymus. Firmos turi mokėti įvairaus draudimo

mokesčius, pvz., nuo gaisro ar kitokių nenumatytų aplinkybių. Visos šios išlaidos ir sudaro pastovius gamybos kaštus.

Kintamieji kaštai (KK) yra tokie, kurie kinta, keičiantis gamybos apimčiai. Pastarieji kaštai didėja, didėjant gamybos apimčiai. Taip yra todėl, kad, norint pagaminti daugiau produkcijos, reikia daugiau sunaudoti kintamųjų gamybos veiksnių, t.y. darbo, žaliavų, elektros energijos ir kt. Svarbiausią jų dalį sudaro išlaidoms žaliavoms, medžiagoms, energijai ir vienetiniam darbo užmokesčiui. Didėjant gamybos apimčiai šios išlaidos didėja nebūtinai tiesiogiai proporcingai gamybos apimties didėjimui. T.y. gamybos apimčiai padidėjus 2 k. darbo užmokestis padidėja nebūtinai 2 k.

Dažniausiai kaštų lygis nėra skaičiuojamas nuo 0, išskyrus tuos atvejus, kada pradedamas naujas verslas. Todėl skaičiuojama bendra kintamų ir pastovių kaštų suma – **BENDRIEJI kaštai**

Bendrieji kaštai yra pastoviųjų ir kintamųjų kaštų suma. Kadangi pastovieji kaštai, kintant gamybos apimčiai nesikeičia, tai bendrųjų kaštų kitimas priklauso nuo kintamųjų. Grafinė pastovių, kintamų ir bendrųjų kaštų išraiška rodo, kad pastovieji kaštai nepriklauso nuo gamybos apimties, todėl jų teisė lygiagreti su horizontalia ašimi. Kintamieji kaštai didėja, didėjant gamybos apimčiai. Bendrieji kaštai – tai kintamieji kaštai, pakilę pastoviųjų kaštų dydžiu.

Matematiškai bendrieji kaštai (BK) suskaičiuojami:

$$BK = PK + KK$$

Jie parodo, kiek verslo įmonei reikia panaudoti gamybos išteklių tam tikram produkcijos kiekiui pagaminti

Tarkime, kad įmonėje per dieną pagaminama 100 vnt. produktų; pastovūs kaštai – 1000 Lt, darbo užmokestis – 800 Lt, išlaidos medžiagoms, elektros energija ir t.t. – 1000 Lt. Taigi:

$$PK = 1000 \text{ Lt}$$

$$KK = 1000 + 800 = 1800 \text{ Lt}$$

$$BK = 1000 + 1800 = 2800 \text{ Lt/dieną.}$$

Bendri kaštai parodo, kiek sunaudojama gamybos išteklių per dieną, mėnesį ar kitą laiko tarpą.

Tarkime, kad produktų gamyba padidėja iki 200 vnt. per dieną. Pastovūs kaštai nesikeis, panaudotų kintamųjų kaštų suma padidės dvigubai. Tada:

$$BK = 1000 + 3600 = 4600 \text{ Lt}$$

Vadybininkams svarbu žinoti ne tik bendrąsias išlaidas, bet ir jų kiekį, reikalingą produkcijos vienetui pagaminti.

Gamybos kaštai – pagrindinis veiksnys skaičiuojant bet kurio gaminio kainas. Nustatant kainą reikia žinoti ne tik visą kurio nors rūšies kaštų sumą, bet ir vienai prekei tenkančią kaštų dalį. Dėl to yra skaičiuojami VIDUTINIAI prekės kaštai. Jie gaunami pastovius, kintamus arba bendruosius kaštus dalijant iš pagamintų prekių skaičiaus. Gali būti skaičiuojami vidutiniai kintami, vidutiniai pastovūs, vidutiniai bendrieji kaštai.

Vidutiniai

Q – produkcijos kiekis, pagamintas per apibrėžtą laikotarpį

$$PK = \frac{PK}{Q}$$

Kadangi PK nepriklauso nuo gamybos apimties, tai didėjant produktų gamybos apimčiai vidutiniai PK produkcijos vienetui mažėja. Mūsų pvz., kai firma per dieną pagamina 100 vnt.,

$$\text{Vidutiniai PK} = \frac{1000}{100} = 10 \text{ Lt}$$

Kai gamybos apims padidėja iki 200 vnt., *vidutiniai pastovūs kaštai* $= \frac{1000}{200} = 5 \text{ Lt}$

t. y. pastovūs vidutiniai kaštai dėl gamybos apimties padidėjo nuo 100 iki 200 vnt. sumažėjo nuo 10 Lt iki 5 Lt.

Vidutiniai kintamieji kaštai – tai kintamųjų išlaidų visuma, padalinta iš pagamintų produktų kiekio:

$$\text{vidutiniai } KK = \frac{KK}{Q}$$

Bendri vidutiniai produkto kaštai nustatomi bendrus firmos kaštus dalijant iš pagaminto produkcijos kiekio.

$$\text{vidutiniai } BK = \frac{PK + KK}{Q}.$$

Vidutiniai bendrieji kaštai dažniausiai naudojami įmonės apskaitoje. Šie kaštai rodo, kad gaminant ir parduodant daugiau prekių, jų gamyba darosi pigesnė, todėl, kad mažėja kiekvienai prekei tenkanti pastoviųjų kaštų dalis.

Ribiniai kaštai

Versle kiekvienam gamintojui dažnai iškyla klausimas ar verta didinti gamybos apimtį. Nuo gamybos apimties priklausys bendrųjų pajamų dydis, tačiau gamybos apimčių didinimas reikalauja ir papildomų išlaidų, t. y. kaštai taip pat didėja. Vienas iš būdų nustatyti kiek tikslinga didinti gamybos apimtį yra ribinių kaštų (RK) skaičiavimas.

Ribiniai kaštai – tai papildomi kaštai, gaminant vienu produkcijos vienetu daugiau.

Ribiniai kaštai yra bendrųjų kaštų padidėjimas, gaminant papildomą produkcijos vienetą. Kadangi pastovieji kaštai nekinta su produkcijos apimtimi, ribiniai kaštai, arba ribinės išlaidos, yra vien ribinės kintamosios išlaidos.

Verslo įmonės gamybos kaštų skaičiavimo pavyzdys pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė

Firmos gaminančios batus, gamybos kaštai (litas)³

Pagamintos produkcijos kiekis (poros), vnt. Q	BENDRIEJI		Bendrieji kaštai (BK) (BK = PK + KK)	Ribiniai kaštai (RK) RK = BK pokyčiai	VIDUTINIAI		
	Pastovieji kaštai (PK)	Kintamieji kaštai (KK)			Pastovieji kaštai (VPK) (VPK= PK/Q)	Kintamieji kaštai (VKK) (VKK=KK/Q)	Bendrieji kaštai (VBK) (VBK= BK/Q) (8)=(4) : (1)
1	2	3	4	5	6	7	8
0	35	0	35		-	-	-
1	35	24	59	$59 - 35 = 24$	35	24	59
2	35	40	75	$75 - 59 = 16$	17,50	20	37,50
3	35	60	95	$95 - 75 = 20$	11,67	20	31,67
4	35	85	120	$120 - 95 = 25$	8,75	21,25	30
5	35	115	150	$150 - 120 = 30$	7	23	30
6	35	155	190	$190 - 150 = 40$	5,83	25,83	31,67
7	35	210	245	$245 - 190 = 55$	5	30	35

Lentelėje pateikti batų gamintojo septynių gamybos lygio variantų trumpalaikiai kaštai. Gamybos lygiai nurodyti (1) skiltyje, tai pagamintų batų porų kiekis, vienetais. Antroji skiltis (2) rodo visus pastoviuosius kaštus, litais. Pastovieji kaštai vienodi ir lygūs 35 Lt, esant bet kuriam gamybos lygiui. Jie yra fiksuoti ir nepriklauso nuo gaminamosios produkcijos kiekio Q . Bendrieji kintamieji kaštai, išvardyti (3) skiltyje, didėja kartu su gamybos kiekiu (apimtimi). Bendrieji kaštai (4 skiltis) suskaičiuojami, sudėjus pastoviuosius (fiksuotuosius) ir kintamuosius kaštus. Pavyzdžiui, gaminant 7 produkcijos vienetus, firma turės už 210 Lt kintamųjų kaštų ir už 35 Lt pastoviųjų kaštų. Sudėjus šias išlaidas, randame septynių produkcijos vienetų bendruosius gamybos kaštus – 245 Lt.

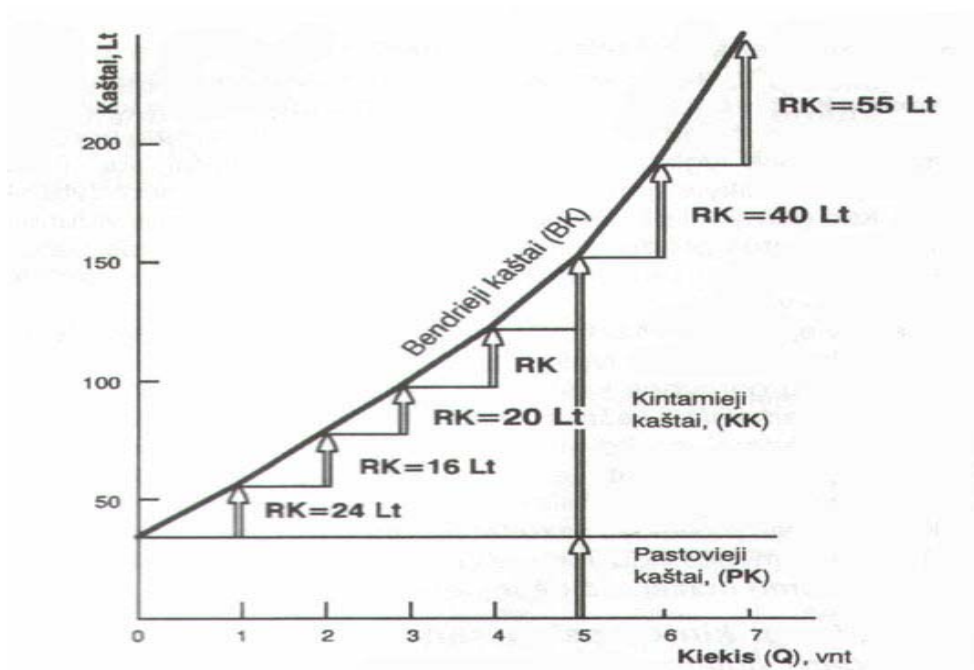
Ribiniai kaštai yra pateikti (5) skiltyje. Pavyzdžiui, kai gamybos apimtis padidėja nuo 6 vnt. iki 7 vnt., tada bendrieji kaštai padidėja nuo 190 Lt iki 245 Lt, t.y. padidėja 55 Lt. Taigi septintos batų poros ribiniai kaštai lygūs 55 Lt.

Papildomieji gamybos kaštai, arba ribiniai kaštai, produkcijos vienetui pagaminti rodo kaštų pasikeitimą, t. y. kiek sumažėjo arba padidėjo gaminio kaštai, palyginti su anksčiau pagamintu gaminiu. Todėl jie žymiai patikimiau, negu vidutiniai bendrieji gamybos kaštai, parodo optimalias gamybos kiekio (apimties) ribas, t. y. didžiausią piniginių išlaidų ekonomiją. Ir ši riba pasiekama, kai papildomosios išlaidos produkcijos vienetui pagaminti yra mažiausios. Priešingu atveju, t. y. viršijus šią ribą, ima didėti papildomosios išlaidos. Šį teiginį iliustruoja lentelės duomenys. Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad papildomieji, arba ribiniai, gamybos kaštai produkcijos vienetui pagaminti mažėja, kol gamybos kiekis pasiekia 2 vienetus. Tuo tarpu orientuojantis į vidutinius bendruosius gamybos kaštus, jie yra mažiausi, kai gamybos kiekis – 4–5 vienetai. Tačiau bendrieji kaštai – nepakankamai jautrus indikatorius efektyviausiam gamybos kiekiui nustatyti. Ir tik ribiniai gamybos kaštai produkcijos vienetui pagaminti leidžia gana tiksliai nustatyti optimalią gamybos apimtį (kiekio) ribą. Lentelėje toji riba yra du gaminio vienetai. Toliau didinti gamybą neapsimoka, nes nuo 3-ios batų poros pradeda didėti ribiniai kaštai.

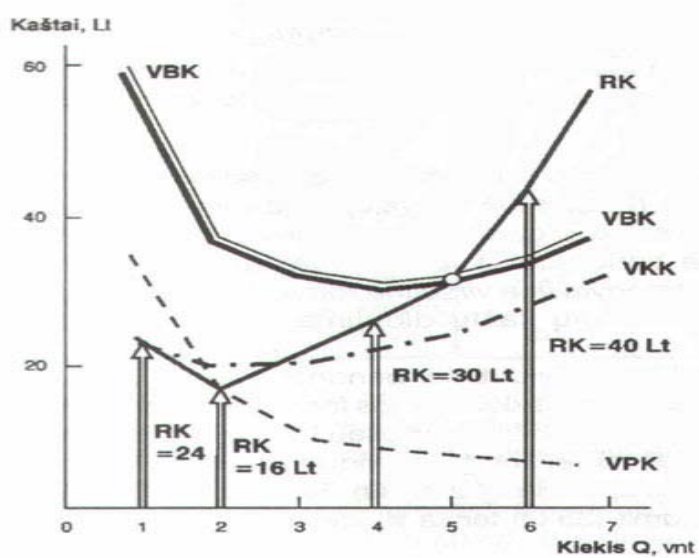
³ Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. Kaunas "Technologija", 1997. p.

Grafinis kaštų pavaizdavimas

Visi 2 lentelės dydžiai pavaizduoti grafiškai 1 paveiksle.

(a) Bendrieji kaštai

(b) Vidutiniai bendrieji kaštai

Trumpalaikiai gamybos kaštai ³

Diagramoje (a) vaizduojami bendrieji kaštai yra pastovių ir kintamų kaštų suma, t.y. gaminant vieną porą batų jie lygūs 59 Lt, gaminant 2 poras – 75 Lt, gaminant 3 poras – 95 Lt ir t.t. Ribiniai kaštai parodo bendrųjų kaštų pokytį, didėjant gamybos apimčiai. Jie pavaizduoti atitinkamo ilgio rodyklėmis. Gaminant 1 porą batų ribiniai kaštai lygūs 24 Lt, padidinus gamybos apimtį iki 2 porų, ribiniai kaštai sumažėjo iki 16 Lt, tačiau trečios batų poros ribiniai kaštai jau lygūs 20 Lt, o paskutinės 7 poros – net 55 Lt.

Diagramoje (b) parodytos vidutinės kaštų kreivės. Ribinių kaštų kreivė iš pradžių krinta, o paskui kyla. Kol ribinių kaštų kreivė yra žemiau vidutinių bendrųjų kaštų (VBK), tol vidutiniai kaštai mažėja. Tai reiškia, kad žemi ribiniai kaštai mažina vidutinius kaštus. Kai tik ribiniai kaštai pakyla aukščiau už VBK, vidutiniai kaštai pradeda didėti, o vidutinių kaštų kreivė kyla aukščiau. Kai RK lygūs VBK, tada ribinių kaštų poveikis yra neutralus. Jie nei didina, nei mažina vidutinius kaštus. Mūsų pavyzdyje taip yra gaminant 5 vnt. porų batų. VBK kreivė šioje situacijoje pasiekia žemiausią tašką.

Ribinių kaštų kreivė kerta vidutinių bendrųjų kaštų kreivę žemiausiame jo taške. Ši taisyklė tinka ir vidutinių kintamų kaštų (VKK kreivei). Šią kreivę ribinių kaštų kreivė taip pat kerta žemiausiame taške.

Šis vidutinių ir ribinių kaštų ryšys yra labai svarbus verslo įmonei priimant sprendimus dėl gamybos apimčių didinimo.

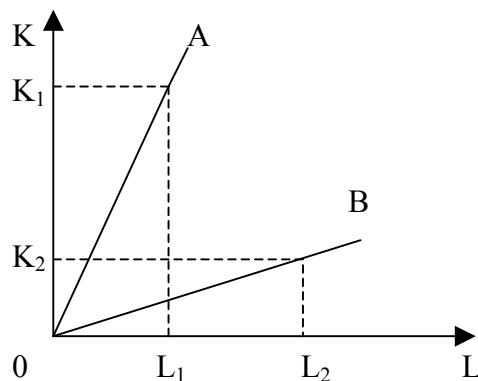
³ Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. Kaunas "Technologija", 1997. p. 194

Trumpo laikotarpio gamybos funkcija

Ryšys tarp gamybos veiksnių sąnaudų ir gamybos rezultatų vadinamas **gamybos funkcija**. Laisvai pasirinkti gamybos veiksnių derinį retai kada įmanoma, nes pati gamybos technologija sąlygoja tam tikras proporcijas. Gamybos veiksnių kombinacija, reikalinga produkto vienetui pagaminti, vadinama technologija. Tačiau priklausomybė tarp darbo kiekio ir kapitalo kiekio naudojamo gamyboje gali būti skirtinga. Vienais atvejais technologija gali būti imli kapitalui, kitais – imli darbui. Grafike, pateiktame 2 paveiksle matyti, kad A produkcijos gamybos technologija imli kapitalui (K), nes gaminant A produktą, sunaudojama daug kapitalo (K_1) ir mažai darbo (L_1), B produkcijos gamybos technologija imli darbui (L), nes gaminant B produktą sunaudojama daugiau darbo (L_2) nei kapitalo (K_2).

2 paveikslas

Gamybos funkcija

Jeigu gamybos rezultatus, pasiektus per tam tikrą laikotarpį, pažymėsime raide Q, kapitalą, sunaudotą tuo laikotarpiu, raidė K, o darbą raide L, tai gamybos funkcijos matematinė išraiška bus $Q = f(K, L)$. Ši lygtis rodo, kad gamybos rezultatų kiekis yra sunaudoto kapitalo ir darbo sąnaudų kiekio funkcija.

Gamybos funkcija rodo, kaip keičiasi gamybos apimtis, pasikeitus naudojamų gamybos veiksnių kiekiams. Gamybos funkcijoje produkcija ir gamybos veiksniai matuojami fiziniais vienetais. Galimybės keisti įvairių gamybos veiksnių sąnaudų apimtį trumpuoju ir ilguoju gamybos laikotarpiu yra nevienodas. Ilgio laikotarpio gamybos funkcijoje gali būti pakeisti visų

pajėgumų kiekiai. Tačiau esant trumpam laikotarpiui kai kurie veiksniai, tokie kaip įmonių pastatai ar įrenginiai, yra apibrėžto kiekio.

Trumpo laikotarpio gamybos funkcija rodo, kaip pasikeičia gamybos apimtis, keičiantis darbo ir kitų kintamų gamybos veiksnių kiekiams. Tuo tarpu pastovių gamybos pajėgimų (pvz., pastatų, įrengimų) kiekiai nepasikeičia. Trumpo periodo metu kapitalo sąnaudos laikomos pastovios ir žymimos simboliu K.

Trumpo laikotarpio gamybos rezultatai

Bendrasis produktas (BP) apima pagamintų per tam tikrą laikotarpį produktų kiekį, sunaudojant visus išteklius. Jeigu vieno iš gamybos veiksnių sąnaudos yra fiksuotos, o kito kinta, tuomet bendrojo produkto, pagaminto per tam tikrą laikotarpį, kitimas priklausys nuo kintamo veiksnio sąnaudų kitimo.

Vidutinis produktas (VP) yra lygus bendrojo produkto daliai, tenkančiai vienam kintamojo veiksnio sąnaudų vienetui (šiuo atveju darbo sąnaudų).

$$VP = \frac{BP}{L}; \quad \text{čia VP – vidutinis produktas; BP – bendrasis produktas; L – kintamojo veiksnio(darbo) sąnaudos.}$$

Ribinis produktas (RP) yra bendrojo produkto kitimo laipsnis, pakitus kintamojo veiksnio(darbo) sąnaudoms vienu vienetu.

DL – kintamojo veiksnio (darbo) sąnaudų pokytis.

$$RP = \frac{DBP}{DL}; \quad \text{čia RP – ribinis produktas; DBP – bendrojo produkto pokytis;}$$

3 lentelė

Gamybos rezultatų ir darbo sąnaudų kitimas esant fiksuotoms kapitalo sąnaudoms

L	BP	VP	RP
0	0	-	-
1	150	150	150
2	340	170	190
3	480	160	140
4	600	150	120
5	620	124	20

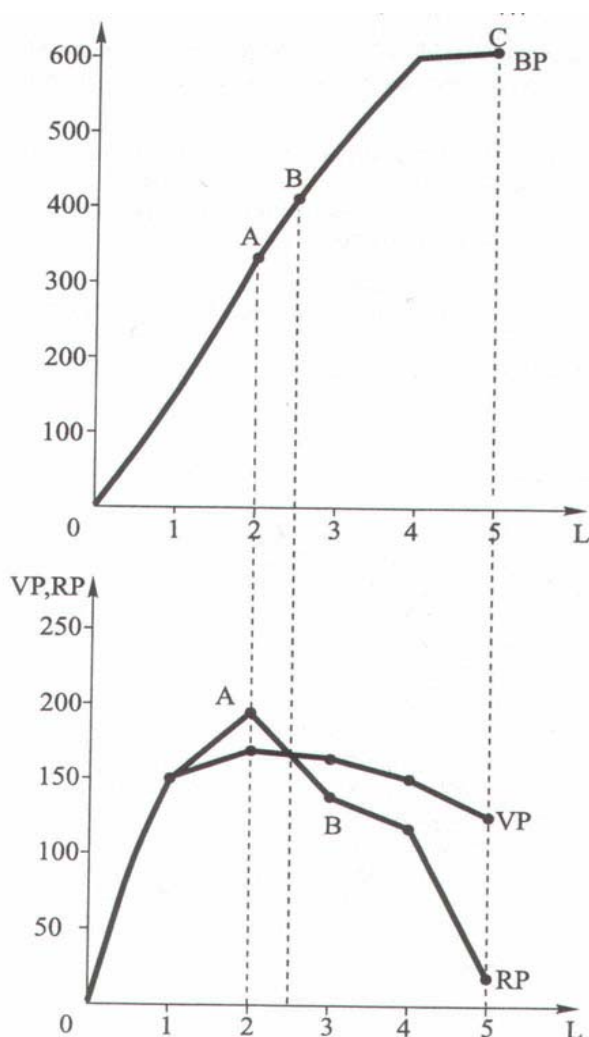
Gamybos rezultatų ryšį su išteklių sąnaudų kitimu per trumpą laikotarpį rodo 3 lentelės

$\frac{BP}{L}, t.y. \frac{480}{3} = 160$; Ribinis produktas (RP) šioje situacijoje bus suskaičiuotas įvertinus bendrojo duomenis. Iš pirmojoje jos skiltyje pateiktų skaičių matyti, kaip kinta darbo sąnaudos, antroje – bendrasis produktas, trečioje – vidutinis, o ketvirtoje – ribinis produktas. Pvz., kai darbo sąnaudos (L) įmonėje lygios 3, bendrasis produktas (BP) sudaro 480. Vidutinį produktą VP gausime produkto pokytį kintamajam veiksmui darbo sąnaudoms padidėjus vienu vienetu, t. y. $480 - 340 = 140$.

3 lentelės duomenys pavaizduoti grafikais 3 paveiksle.

3 paveikslas

Bendrojo (BP), vidutinio (VP) ir ribinio produkto (RP) kitimas trumpame laikotarpyje

Visos grafikuose parodytos kreivės vaizduoja gamybos funkciją trumpuoju laikotarpiu, t.y. kintant darbo sąnaudoms ir esant pastovioms (fiksotoms) kapitalo sąnaudoms. Gamybos rezultatai kinta. Nors BP tiek lentelėje, tiek grafikuose samdant daugiau darbuotojų didėja, tačiau vidutinis ir ribinis produktai pradeda mažėti.

Grafikuose galima pastebėti ir ryšį tarp BP, VP ir RP kreivių. Bendrojo produkto kreivės įlinkimo taškas A sutampa su ribinio produkto maksimumo tašku, kuriame jis nustoja augėti ir ima mažėti.

Taškas A bendrojo produkto kreivėje taip pat sutampa su vidutinio produkto kreivės maksimumu. Taške B vidutinio produkto dydis lygus ribinio produkto dydžiui (kreivių susikirtimo taškas). Taške C bendras produktas pasiekia maksimalų dydį, o ribinis produktas, esant tokiam darbo sąnaudų dydžiui, lygus 20.

Taškai A, B ir C susikirto gamybos apimties kitimo procesą trumpuoju laikotarpiu į tris stadijas. Pirmojoje stadijoje vidutinis kintamų sąnaudų produktas didėja. Antroje stadijoje vidutinis produktas pasiekia maksimumą ir mažėja, ribiniam produktui taip pat mažėjant. Trečioje stadijoje vidutinis produktas toliau mažėja, smarkiai mažėjant ribiniam produktui.

Mažėjančio rezultatyvumo dėsnis

Grafikuose bendrojo, vidutinio ir ribinio produkto kreivės priklauso nuo vadinamojo **mažėjančio ribinio rezultatyvumo arba mažėjančio ribinio produkto dėsnio**. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad, didėjant kintamo veiksnio sąnaudoms ir esant tam tikram fiksuoto veiksnio dydžiui, pasiekiamas tokia ribinio produkto gamybos apimtis, kai kiekvienas papildomas kintamojo veiksnio vienetas padidina bendrąjį produktą mažiau nei prieš jį sunaudoto kintamojo veiksnio vienetą. Grafike tai atitinka taškas, kuriame $L = 2$, o $RP = 190$. Tada ir pradeda veikti mažėjančio ribinio rezultatyvumo dėsnis. Tai yra todėl, kad, esant nekintamoms kapitalo sąnaudoms, bet didinant darbo sąnaudas, turimas kapitalo potencialas panaudojamas vis geriau ir todėl auga rezultatas. Tačiau, didėjant darbo sąnaudoms, vis mažiau kapitalo tenka vienam darbuotojui ir kapitalas tampa gamybos augimą ribojančiu veiksniumi. Kiekviena įmonė turėdama tam tikru momentu tam tikro dydžio kapitalą, pasamdo tokį darbuotojų skaičių, kad galėtų panaudoti turimą kapitalą.

Rezultatyvumas didėja, bet vėliau pasiekiamas optimalus darbuotojų skaičius, esant pastoviam įrenginių kiekiui, ir tolesnis darbuotojų skaičiaus didinimas, nors ir didins produkcijos

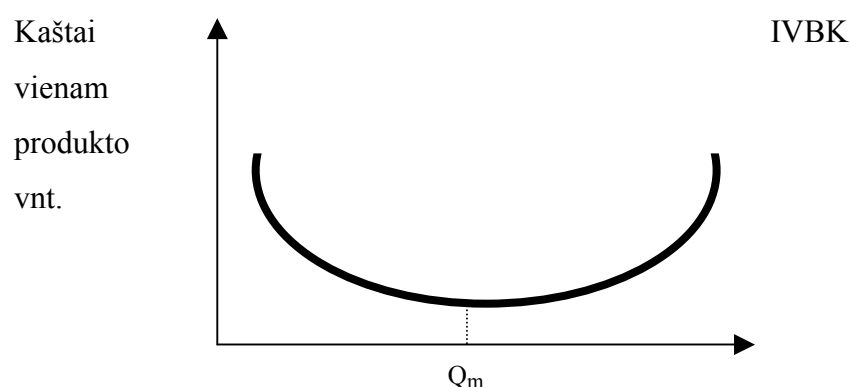
kiekį, bet vis lėčiau, kol ateis momentas, kai papildomas darbuotojas ne tik nesugebės padidinti gamybos, bet ji net sumažės.

Ilgo periodo kaštai. Economija dėl gamybos mastų.

Kintant gamybos apimčiai ilgu periodu, kinta visų gamybos veiksmų sąnaudos. Analizuodami trumpo laikotarpio kaštus, kintamu veiksmu laikėme darbo sąnaudas, o kapitalo kiekis esant trumpam periodui buvo pastovus. Tačiau kapitalo dydis per ilgą laikotarpį gali pasikeisti, t.y. verslo įmonė ilgu periodu gali pastatyti naujus pastatus, nusipirkti naują įrangą. Atrodytų, kad ilgu periodu gamybos apimtį galima didinti tol, kol rinka priima produktą. Tačiau ir šiuo laikotarpiu gamybos plėtimą riboja ne vien rinkos paklausa, bet ir kiti vidiniai, su įmonės veikla susiję veiksniai. Šiuos veiksmus galime įvardinti, nagrinėjant firmos kaštus ilgu laikotarpiu. Skaičiuojami ilgo laikotarpio bendrieji kaštai ir ilgo laikotarpio vidutiniai bendrieji kaštai. Pastarieji gaunami ilgo laikotarpio bendruosius kaštus dalijant iš prekių kiekio. Ilgo laikotarpio vidutinių bendrųjų kaštų kreivė (IVBK) pateikta 4 paveiksle.

4 paveikslas

Įmonės ilgo laikotarpio kaštų kreivė

Jeigu kiekvienas veiksnio sąnaudų kiekį padauginsime iš jų vieneto kainos ir sudėję padalinsime iš pagamintų produktų vienetų skaičiaus, rasime vidutinius kaštus, esant tam tikrai gamybos apimčiai. Tokį skaičiavimą galima atlikti įvairioms gamybos apimtims. Grafikas vaizduoja vidutinių kaštų kitimą kintant gamybos apimčiai. Ilgo laikotarpio kaštų kreivė dalija erdvę į įmonei pasiekiamų kaštų lygį – virš kreivės IVBK, ir nepasiekiamų – žemiau kreivės.

Ilgu laikotarpiu vidutinių kaštų kitimą galima paaiškinti gamybos masto ekonomija. Jeigu vidutiniai kaštai, didėjant gamybos apimčiai mažėja, turime **teigiamą gamybos masto ekonomiją**.

Tačiau, jeigu gamybos apimtį didiname toliau ir pastebime, kad kaštai pradeda didėti, susiduriame su reiškiniu, vadinamu **neigiama gamybos masto ekonomija arba antieconomija**.

Teigiama gamybos masto ekonomija pasireiškia tuomet, kai įmonė, didindama gamybą, įgauna panašumus prieš smulkia gamybą. Tokie pranašumai yra:

1. Stambi gamyba gali efektyviau panaudoti naujausias technologijas;
2. Valdymo išlaidos didėja lėčiau, nei gamybos apimtis;
3. Tokia įmonė daug funkcijų atlieka pati, jai nereikia samdyti kitų firmų produkcijos pervežimui, įrenginių montavimui ir pan. Tai leidžia taupyti lėšas;
4. Gali samdyti aukštos kvalifikacijos specialistus;
5. Reikalui esant, gali gauti didesnes kredito sumas;
6. Gali gaminti įvairesnio asortimento produkciją ir todėl geriau įsitvirtina rinkoje.

Neigiama gamybos masto ekonomija pasireiškia tuomet, kai įmonės dydis pasiekia tokį lygį, kai vykstantys joje procesai sunkiai valdomi, silpnėja valdymo operatyvumas, pernelyg padidėja žaliavų ir gatavos produkcijos transportavimo išlaidos. Tai atspindi ir 4 paveiksle pateiktas grafikas.

Jeigu laikysimės prielaidos, kad gamybos veiksmų kainos nekinta, IVBK kreivės forma priklausys nuo rezultatyvumo kitimo didėjant gamybos rezultatai auga greičiau negu sąnaudos ir todėl kreivė krinta žemyn. Taške Q_m įmonė naudoja gamybos mastų teikiama pranašumais. Tačiau jeigu ji dar plečia gamybą, rezultatyvumas ima mažėti, o kaštai, tenkantys vienam produkcijos vienetui – augti. IVBK kreivė kyla aukštyn.

Kreivės IVBK padėtis koordinačių ašių požiūriu (aukščiau arba žemiau) priklauso ne nuo rezultatyvumo dėl gamybos mastų, o nuo gamybos veiksmų kainos. Taigi ši kreivė parodo ekonomijos dėl mastų kitimą.

PRATYBOS:

**PASTOVIOS, KINTAMOS, VIDUTINĖS, RIBINĖS IŠLAIDOS.
ĮMONĖS PAJAMOS IR PELNAS.**

1. Užduotis.

Verslo įmonės pastovūs kaštai sudaro 150 piniginių vienetų. Kintamų kaštų dydis vienam prekės vienetui pagaminti lygus 20 piniginių vienetų. Suskaičiuokite, kaip keisis vidutiniai bendrieji verslo kaštai, gaminant 100,250,300 ir 400 prekės vnt. Išanalizuokite vidutinių bendrųjų verslo kaštų kitimą, padarykite išvadas.

2. Užduotis.

Suskaičiuokite verslo įmonės bendrąsias, ribines ir vidutines išlaidas, užpildykite lentelę.

Pagaminta prekių vnt.	Pastovieji kaštai	Kintamieji kaštai	Bendrieji kaštai	Ribiniai kaštai	Vidutiniai kaštai		
					Pastovieji	Kintamieji	Bendrieji
0	40	0					
1		20					
2		36					
3		56					
4		80					
5		110					
6		140					
7		190					

Kuris ribinių kaštų dydis atitinka optimalią gamybos apimtį?

3 Užduotis.

Apskaičiuokite, kiek gaminių gaminti, kad gauti maksimalų pelną. Baikite pildyti lentelę.

Gamybos kiekis, vnt.	Vieneto kaina, Lt	Pastovieji kaštai, Lt	Kintamieji kaštai, Lt	Bendrieji kaštai, Lt	Pardavimo pajamos, Lt	Pelnas, Lt
10*k	25	50*k	75*k			
8*k	35		100*k			
7*	50		160*k			
6*	70		210*k			
5*	90		250*k			
4*	100		300*k			

*k – Jūsų eilės numeris grupės sąraše.

KONTROLINIAI KLAUSIMAI IR SAVARANKIŠKO DARBO UŽDUOTYS:

1. Apibūdinkite kaštų esmę, paaiškinkite jų turinį.
2. Kuo skiriasi buhalterinis ir ekonominis kaštų įvertinimas?
3. Apibūdinkite kaštų ir pelno sąveiką.
4. Paaiškinkite buhalterinio ir ekonominio pelno skirtumus.
5. Kuo skiriasi trumpas ir ilgas periodas verslo įmonės veikloje?
6. Apibūdinkite trumpo periodo kaštus.
7. Kuo skiriasi pastovūs (fiksiuoti) ir kintami gamybos kaštai?
8. Kaip nustatomi vidutiniai pastovieji ir kintamieji kaštai?
9. Kaip apibūdinami ribiniai kaštai ir kaip jie skaičiuojami?
10. Apibūdinkite trumpo periodo gamybos funkciją.
11. Ką teigia mažėjančios rezultatyvumo dėsnis?
12. Kaip keičiasi pagrindiniai gamybos ištekliai ilguoju laikotarpiu?
13. Apibūdinkite ilgio periodo kaštus.
14. Ką sąlygoja masto ekonomija ir antieconomija?
15. Tarkime, kad hipotetinė firma (žr. 2 lentelę) vietoj 35 litų pastoviųjų kaštų turi 250 litų. Tuo tarpu kintamieji kaštai lieka tie patys. Perskaičiuokite pagal naują sąlygą visą 2 lentelę. Ar didesni pastovieji kaštai pakeičia ribinius kaštus? Kodėl pakeičia (arba nepakeičia)?
16. Išnagrinėkite pateiktą lentelę ir nuspręskite, kiek prekių gaminti.

Pagaminta ir parduota		Bendrieji, Lt		Bendrieji kaštai, Lt (BK)	Bendrosios įplaukos (pajamos), Lt	Grynasis pelnas (nuostoliai), Lt
vienetų	už kainą, Lt	Pastovieji kaštai (PK)	Kintamieji kaštai (KK)			
25	40	200	300			
35	32	200	400			
50	28	200	640			
70	24	200	840			
90	20	200	1000			
100	16	200	1200			

- a) baikite užpildyti lentelę apskaičiuodami bendruosius kaštus, bendrąsias įplaukas (pajamas) ir grynąjį pelną pagal kiekvieną kainą;

b) kokiam gamybos lygiui esant, jūsų įmonės grynasis pelnas bus didžiausias?

17. Parduodami televizoriai ir parduotuvės savininkas turi žinoti, kiek reikia parduoti televizorių, norint gauti 10000 Lt pelno per mėnesį. Televizoriaus kaina – 800 Lt ir vidutiniai kintamieji kaštai – 200 Lt.

- a) už kokią sumą reikia parduoti, atsižvelgiant į tai, kad fiksuotus mėnesinius kaštus sudaro 5000 Lt?
- b) jei televizoriaus kaina bus 900 Lt, už kokią sumą turi būti parduota televizorių, norint gauti ne mažesnę pelną?

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Martinkus Br. , Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. – K., Technologija, 1997.
2. Martinkus Br., Žilinskas V. Ekonomikos teorijos pagrindai. – K., 1999.
3. Mikroekonomika. – K., Technologija, 2000.
4. Mikroekonomika. Red. V. Skominas. – V., 2000.
5. Paul Wannacott, Ronald Wannacott. Mikroekonomika. – V., 1993.